

Т.Шевченко

СОН

(Комедія)

*Духъ истини, его же мiръ не можетъ прiяти,
яко не видитъ его, ниже знаетъ его.*

Иоанна, глава 14, стих 17

У всякого своя доля
І свій шлях широкий,
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.
Той тузами обирає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата.
А той, тихий та тверезий,
Богобоязливий,
Як кішечка підкрадеться,
Вижде нещасливий
У тебе час та й запустить
Пазурі в печінки, —
І не благай: не вимолять
Ні діти, ні жінка.
А той, щедрий та розкошний,
Все храми мурує;
Та отечество так любить,
Так за ним бідкує,
Так із його, сердешного,
Кров, як воду, точить!..
А братія мовчить собі,
Витріщивши очі!
Як ягнята. «Нехай, — каже, —
Може, так і треба».
Так і треба! бо немає
Господа на небі!
А ви в ярмі падаєте
Та якогось Раю
На тім світі благаєте?
Немає! немає!
Шкода й праці, схаменіться.
Усі на сім світі —
І царята, і старчата —
Адамові діти.
І той... і той... А що ж то я?
Ось що, добрі люди:

Я гуляю, бенкетую
В неділю і в будень.
А вам нудно! жалкуєте!
Єй-богу, не чую.
І не кричіть! Я свою п'ю,
А не кров людськую!
Отак, ідучи попідтинню
З бенкету п'яний уночі,
Я міркував собі йдучи,
Поки доплентавсь до хатини.
А в мене діти не кричать
І жінка не лає,
Тихо, як у Раї,
Усюди Божа благодать —
І в серці, і в хаті.
Отож я ліг спати.
А вже підпилий як засне,
То хоч коти гармати —
І усом не моргне.
Та й сон же, сон, напричуд дивний,
Мені приснився —
Найтверезіший би упився,
Скупий жидюга дав би гривню,
Щоб позирнуть на ті дива.
Та чорта з два!
Дивлюся: так буцім сова
Летить лугами, берегами, та
нетрями,
Та глибокими ярами,
Та широкими степами,
Та байраками.
А я за нею та за нею,
Лечу й прощаюся з землею.
Прощай, світе, прощай, земле,
Неприятний краю,
Мої муки, мої люті
В хмарі заховаю.
А ти, моя Україно,
Безталанна вдово,
Я до тебе літатиму
З хмари на розмову.
На розмову тихо-сумну,
На раду з тобою;
Опівночі падатиму
Рясною росюю.
Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки твої малі діти
На ворога стануть.
Прощай же ти, моя нене,

Удово-небого,
 Годуй діток; жива правда
 У Господа Бога!
 Летим. Дивлюся, аж світає,
 Край неба палає,
 Соловейко в темнім гаї
 Сонце зострічає.
 Тихесенько вітер віє,
 Степи, лани мріють,
 Меж ярами над ставами
 Верби зеленіють.
 Сади рясні похилились,
 Тополі по волі
 Стоять собі, мов сторожа,
 Розмовляють з полем.
 І все-то те, вся країна
 Повита красою,
 Зеленіє, вмивається
 Дрібною росою,
 Споконвіку вмивається,
 Сонце зострічає...
 І нема тому почину,
 І краю немає!
 Ніхто його не додбає
 І не розруйнує...
 І все-то те... Душе моя,
 Чого ти сумуєш?
 Душе моя убогая,
 Чого марне плачеш,
 Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш,
 Хіба ти не чуєш людського плачу?
 То глянь, подивися; а я полечу
 Високо, високо за синії хмари;
 Немає там власті, немає там кари,
 Там сміху людського і плачу не чуть.
 Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш,
 Латану свитину з каліки знімають,
 З шкурою знімають, бо нічим обути
 Княжат недорослих; а он
 розпинають
 Вдову за подушне, а сина кують,
 Єдиного сина, єдину дитину,
 Єдину надію! в військо оддають!
 Бо його, бач, трохи! А онде під
 тином
 Опухла дитина, голоднеє мре,
 А мати пшеницю на панщині жне.
 А он бачиш? Очі! Очі!
 Нащо ви здалися,
 Чом ви змалку не висохли,

Слізьми не злилися?
 То покритка попідтинню
 З байстрям шкандибає,
 Батько й мати одцурались
 Й чужі не приймають!
 Старці навіть цураються!!
 А панич не знає,
 З двадцятою, недоліток,
 Душі пропиває!
 Чи Бог бачить із-за хмари
 Наші сльози, горе?
 Може, й бачить, та помага,
 Як і оті гори
 Предковичні, що політі
 Кровію людською!..
 Душе моя убогая!
 Лишенько з тобою.
 Уп'ємось отрутою,
 В кризі ляжем спати,
 Пошлем думу аж до Бога,
 Його розпитати,
 Чи довго ще на сім світі
 Катам панувати??
 Лети ж, моя думо, моя люта муко,
 Забери з собою всі лиха, всі зла,
 Своє товариство — ти з ними росла,
 Ти з ними кохалась, їх тяжкі руки
 Тебе повивали. Бери ж їх, лети
 Та по всьому небу орду розпусти.
 Нехай чорніє, червоніє,
 Полум'ям повіє,
 Нехай знову рига змії,
 Трупом землю криє.
 А без тебе я де-небудь
 Серце заховав
 Та тим часом пошукаю
 На край світа раю.
 І знов лечу понад землею, І знов
 прощаюся я з нею.
 Тяжко матір покидати
 У безверхій хаті,
 А ще гірше дивитися
 На сльози та лати.
 Лечу, лечу, а вітер віє,
 Передо мною сніг біліє,
 Кругом бори та болота,
 Туман, туман і пустота.
 Людей не чуть, не знать і сліду
 Людської страшної ноги.
 І вороги й невороги,

Прощайте, в гості не приїду!
 Упивайтесь, бенкетуйте —
 Я вже не почую,
 Один собі навек-віки
 В снігу заночую.
 І поки ви дознаєтесь,
 Що ще є країна,
 Не полита сльозьми, кров'ю,
 То я одпочину...
 Одпочину... Аж слухаю —
 Загули кайдани
 Під землею... Подивлюся...
 О люде поганій!
 Де ти взявся? Що ти робиш?
 Чого ти шукаєш
 Під землею? Ні, вже, мабуть,
 Я не заховаюсь
 І на небі!.. За що ж кара,
 За що мені муки?
 Кому я що заподіяв?
 Чиї тяжкі руки
 В тілі душу закували,
 Серце запалили
 І галичі силу
 Думи розпустили??
 За що, не знаю, а караюсь,
 І тяжко караюсь!
 І коли я спокутую,
 Коли діжду краю,
 Не бачу й не знаю!!
 Заворушилася пустиня.
 Мов із тісної домовини
 На той остатній Страшний суд
 Мертвці за правдою встають.
 То не вмерлі, не убиті,
 Не суда просити!
 Ні, то люди, живі люди,
 В кайдани залиті.
 Із нор золото виносять,
 Щоб пельку залити
 Неситому!.. То катаржні.
 А за що? Те знає...
 Вседержитель... А може, ще
 Й Він не добачає.
 Онде злодій штемпований
 Кайдани волочить;
 Он розбойник катований
 Зубами скрегоче,
 Недобитка товариша
 Зарізати хоче!

А меж ними, запеклими,
 В кайдани убраний
 Цар всесвітній! Цар волі, цар,
 Штемпом увінчаний!
 В муці, в катарзі не просить,
 Не плаче, не стогне!
 Раз добром нагріте серце
 Вік не прохолоне!
 А де ж твої думи, рожеві квіти,
 Доглядані, смілі, викохані діти,
 Кому ти їх, друже, кому передав?
 Чи, може, навіки в серці поховав?
 О не ховай, брате! Розсип їх,
 розкидай,
 Зійдуть, і ростимуть, і у люди вийдуть!
 Чи ще митарство? чи вже буде?
 Буде, буде, бо холодно,
 Мороз розум будить.
 І знов лечу. Земля чорніє.
 Дрімає розум, серце мліє.
 Дивлюся: хати над шляхами
 Та городи з стома церквами,
 А в городах, мов журавлі,
 Замоштрували москалі;
 Нагодовані, обуті
 І кайданами окуті,
 Моштруються... Далі гляну:
 У долині, мов у ямі,
 На багнищі город мріє;
 Над ним хмарою чорніє
 Туман тяжкий... Долітаю —
 То город безкраїй.
 Чи то турецький,
 Чи то німецький,
 А може, те, що й московський.
 Церкви, та палати,
 Та пани пузаті,
 І ні однісінької хати.
 Смеркалося... огонь огнем
 Кругом запалало,
 Аж злякався я... «Ура! ура!
 Ура!» — закричали.
 «Цу-цу, дурні! схаменіться!
 Чого се ви раді!
 Що горите?» — «Экой хохол!
 Не знает параду.
 У нас парад! Сам изволит
 Сегодня гуляти!»
 «Та де ж вона, тая цяця?»
 «Вон видишь — палаты».

Штовхаюсь я; аж землячок,
 Спасибі, признався,
 З циновими гудзиками:
 «Де ты здесь узявся?»
 «З України». — «Так як же ти
 Й говорить не вмєш
 По-здешньому?» — «Ба ні, — кажу, —
 Говорить умію,
 Та не хочу». — «Экой чудак!
 Я всі входи знаю,
 Я тут служу, коли хочеш,
 В дворец попытаюсь
 Ввести тебе. Только, знаєш,
 Мы, брат, просвищенны, —
 Не поскупись полтинкою...»
 Цур тобі, мерзенний
 Каламарю... І зробився
 Я знову незримий
 Та й пропхався у палати.
 Боже мій єдиний!!
 Так от де рай! Уже нащо
 Золотом облиті
 Блюдолизи; аж ось і сам,
 Високий, сердитий,
 Виступає; обок його
 Цариця- небога,
 Мов опеньок засушений,
 Тонка, довгонога,
 Та ще, на лихо, сердешне
 Хита головою.
 Так оце-то та богиня!
 Лишенько з тобою.
 А я, дурний, не бачивши
 Тебе, цяце, й разу,
 Та й повірив тупорилим
 Твоїм віршемазам.
 Ото дурний! а ще й битий,
 На квиток повірив
 Москалеві; от і читай,
 І йми ти їм віри!
 За богами — панства, панства
 В сребрі та златі,
 Мов кабани годовані,
 Пикаті, пузаті!..
 Аж потіють, та товпляться,
 Щоб то ближче стати
 Коло самих: може, вдарять
 Або дулю дати
 Благоволять; хоч маленьку,
 Хоч півдулі, аби тільки

Під самую пику.
 І всі уряд поставали
 Ніби без'язикі —
 Анітелень. Цар цвенькає;
 А диво-цариця,
 Мов та чапля меж птахами,
 Скаче, бадьориться.
 Довгенько вдвох похожали,
 Мов сичі надуті.
 Та щось нишком розмовляли —
 Здалека не чути —
 О отечестві, здається,
 Та нових петлицях,
 Та о муштрах ще новіших!..
 А потім цариця
 Сіла мовчки на дзиґлику.
 Дивлюсь, цар підходить
 До найстаршого... та в пику
 Його як затопить!..
 Облизався неборака;
 Та меншого в пузо —
 Аж загуло!.. А той собі
 Ще меншого туза
 Межи плечі; той меншого,
 А менший малого,
 А той дрібних, а дрібнота
 Уже за порогом
 Як кинеться по улицях,
 Та й давай місити
 Недобитків православних,
 А ті голосити;
 Та верещать; та як ревнуть:
 «Гуля наш батюшка, гуля!
 Ура!.. ура!.. ура! а-а-а...»
 Зареготався я, та й годі;
 А й мене давнули
 Таки добре. Перед світом
 Усе те заснуло,
 Тіль[ки] де-де православні
 По углах стогнали
 Та, стогнучи, за батюшку
 Господа благали.
 Сміх і сльози! От пішов я
 Город озирати.
 Там ніч, як день. Дивлюся:
 Палати, палати
 Понад тихою рікою;
 А берег ушитий
 Увесь каменем. Дивуюсь,
 Мов несамовитий!

Як-то воно зробилося
 З калюжі такої
 Таке диво?.. Отут крові
 Пролито людської —
 І без ножа. По тім боці
 Твердиня й дзвіниця,
 Мов та швайка загострена,
 Аж чудно дивиться.
 І дзигарі теленькають.
 От я повертаюсь —
 Аж кінь летить, копитами
 Скелю розбиває!
 А на коні сидить охляп,
 У світі — не світі,
 І без шапки. Якимсь листом
 Голова повита.
 Кінь басує — от-от річку,
 От... от... перескочить.
 А він руку простягає,
 Мов світ увесь хоче
 Загарбати. Хто ж це такий?
 От собі й читаю,
 Що на скелі наковано:
 Первому — вторая
 Таке диво наставила.
 Тепер же я знаю:
 Це той первий, що розпинав
 Нашу Україну,
 А вторая доканала
 Вдову сиротину.
 Кати! кати! людоїди!
 Наїлись обоє,
 Накралися; а що взяли
 На той світ з собою?
 Тяжко-тяжко мені стало,
 Так, мов я читаю
 Історію України.
 Стою, замираю...
 А тим часом тихо, тихо
 Та сумно співає
 Щось такеє невидиме:
 «Із города із Глухова
 Полки виступали
 З заступами на лінію,
 А мене послали
 На столицю з козаками
 Наказним гетьманом!
 О Боже наш милосердий!
 О царю поганій,
 Царю проклятий, лукавий,

Аспиде неситий!
 Що ти зробив з козаками?
 Болота засипав
 Благородними костями;
 Поставив столицю
 На їх трупах катованих!
 І в темній темниці
 Мене, вольного гетьмана,
 Голодом замучив
 У кайданах. Царю! царю!
 І Бог не розлучить
 Нас з тобою. Кайданами
 Скований зо мною
 Навік-віки. Тяжко мені
 Витать над Невою.
 України далекої,
 Може, вже немає.
 Полетів би, подивився,
 Так Бог не пускає.
 Може, Москва випалила
 І Дніпро спустила
 В синє море, розкопала
 Високі могили —
 Нашу славу. Боже милий,
 Зжалься, Боже милий».
 Та й замовкло; дивлюся я:
 Біла хмара криє
 Сіре небо. А в тій хмарі
 Мов звір в гаї виє.
 То не хмара — біла пташка
 Хмарою спустилась
 Над царем тим мусянджовим
 І заголосила:
 «І ми сковані з тобою,
 Людоїде, змію!
 На Страшному на судищі
 Ми Бога закриєм
 Од очей твоїх неситих.
 Ти нас з України
 Загнав, голих і голодних,
 У сніг на чужину
 Та й порізав; а з шкур наших
 Собі багряницю
 Пошив жилами твердими
 І заклав столицю
 В новій рясі. Подивися:
 Церкви та палати!
 Веселися, лютий кате,
 Проклятий! проклятий!»
 Розлетілись, розсипались,

Сонечко вставало,
 А я стояв, дивувався,
 Та аж страшно стало.
 Уже вбогі ворушились,
 На труд поспішали,
 І москалі на розпуттях
 Уже моштрувались.
 Покрай улиць поспішали
 Заспані дівчата,
 Та не з дому, а додому!
 Посилала мати
 На цілу ніч працювати,
 На хліб заробляти.
 А я стою, похилившись,
 Думаю, гадаю,
 Як то тяжко той насущний
 Люди заробляють.
 От і братія сипнула
 У сенат писати,
 Та підписувать, та драти
 І з батька і брата.
 А меж ними і землячки
 Де-де проглядають.
 По-московській так і ріжуть,
 Сміються та лають
 Батьків своїх, що змалечку
 Цвенькать не навчили
 По-німецькій — а то тепер
 І кисни в чорнилах!
 П'явки! п'явки! Може, батько
 Остатню корову
 Жидам продав, поки вивчив
 Московської мови.
 Україно! Україно!
 Оце твої діти,
 Твої квіти молодії,
 Чорнилом політі.
 Московською блекотою
 В німецьких теплицях
 Заглушені!.. Плач, Украйно!
 Бездітна вдовице!
 Піти лишень подивиться
 До царя в палати,
 Що там робиться. Приходжу,
 Старшина пузата
 Стоїть рядом; сопе, хропе,
 Та понадувалось,
 Як індики, і на двері
 Косо поглядало.
 Аж ось вони й одчинились.

Неначе з берлоги
 Медвідь виліз, ледве-ледве
 Переносить ноги.
 Та одутий, аж посинів,
 Похмілля прокляте
 Його мучило. Як крикне
 На самих пузатих —
 Всі пузаті до одного
 В землю провалились!
 Вінвилупив баньки з лоба —
 І все затрусилось,
 Що осталося; мов скажений,
 На менших гукає —
 І ті в землю; він до дрібних —
 І ті пропадають!
 Він до челяді — і челядь,
 І челядь пропала;
 До москалів — москалики,
 Тільки застогнало,
 Пішли в землю; диво дивне
 Сталося на світі.
 Дивлюся я, що дальш буде,
 Що буде робити
 Мій медведик! Стоїть собі,
 Голову понурив,
 Сіромаха. Де ж ділася
 Медвежа натура?
 Мов кошеня, такий чудний.
 Я аж засміявся.
 Він і почув, та як зикне —
 Я перелякався
 Та й прокинувсь... Отаке-то
 Приснилося диво.
 Чудне якесть!.. таке тільки
 Сниться юродивим
 Та п'яницям. Не здивуйте,
 Брати любі, милі,
 Що не своє розказав вам,
 А те, що приснилося.